

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij: Preddiplomski studij psihologije

Lana Cvrtila

Spolno stereotipiziranje

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Studij: Preddiplomski studij psihologije

Lana Cvrtila

Spolno stereotipiziranje

Završni rad

Društvene znanosti, polje psihologije, grana socijalne psihologije

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RAZVOJ RODNO TIPIZIRANOG PONAŠANJA	2
2.1. TEORIJE O UTJECAJU OKOLINE I UČENJA	2
2.2. KOGNITIVNO-RAZVOJNA TEORIJA	3
2.3. TEORIJA SPOLNE SHEME	4
3. NASTANAK RODNIH STEREOTIPA.....	4
4. RAZVOJ RODNIH STEREOTIPA	5
4.1. UTJECAJ RODITELJA	6
4.2. UTJECAJ VRŠNJAKA.....	6
4.3. UTJECAJ CRTANIH FILMOVA, SLIKOVNICA I UDŽBENIKA.....	6
5. FUNKCIJE RODNIH STEREOTIPA.....	8
6. ODRŽAVANJE RODNIH STEREOTIPA	8
7. POSLJEDICE RODNIH STEREOTIPA	10
8. MIJENJANJE I SMANJIVANJE RODNIH STEREOTIPA	12
9. ZAKLJUČAK	15

SAŽETAK

Premda se još dječaci i djevojčice međusobno razlikuju u mnogim aspektima ponašanja, rodni stereotipi, generalizirana uvjerenja o karakteristikama za koje se smatra da su tipične za muškarce i žene, dovode do precjenjivanja tih razlika. Istovremeno podcjenjuju razlike unutar grupa. Uz rodne stereotipe usko je vezan pojam rodnih uloga, a istraživanja pokazuju da su rodne uloge uzrok stereotipa o muškarcima i ženama. Prema Teoriji socijalnih uloga (Eagly, 1987) podjela uloga u društvu dovela je do rodnih razlika u ponašanju, a kao rezultat nastali su rodni stereotipi o osobinama muškaraca i žena. Roditelji, vršnjaci i mediji odgovorni su za reproduciranje postojećih stereotipa s generacije na generaciju. Osim što služe pojednostavljivanju i grupiranju kompleksnih izvanjskih utjecaja, rodni stereotipi imaju i opravdavajuću funkciju te funkciju u povećanju samopoštovanja osobe, prvenstveno muškaraca. Njihove su posljedice dalekosežne i negativnije za žene, a ograničavaju životne izbore pojedinaca te utječu na interpretaciju ponašanja muškaraca i žena. Nerijetko dovode i do rodne neravnopravnosti, što se posebice očituje u području rada, zapošljavanja i napredovanja žena. Istraživanja pokazuju da se rodni stereotipi mogu smanjiti uz pomoć intervencija malih razmjera koje prije svega treba započeti u obitelji. Kada bi društvo uložilo više truda u smanjivanje rodnih stereotipa, to bi pozitivno utjecalo na oba spola, a posebno na populaciju žena.

Ključne riječi: rodni stereotipi, stereotipiziranje, rodne uloge

1. UVOD

Podjela s obzirom na spol najčešća je podjela među ljudima i jedan od ključnih elemenata u životu pojedinca jer se proteže kroz svaku domenu njegovog iskustva. Pojam spola odnosi se na biološko određenje pojedinca kao muškarca ili žene. I dok je spol biološki determiniran, rod nije. Rod je društveno konstruirana definicija spola te kulturološki specifična definicija žena i muškaraca i prema tome promjenjiva u vremenu i prostoru (Lithander, 2000; prema Jugović, 2004).

Dječaci i djevojčice se od ranog djetinjstva međusobno razlikuju u mnogim aspektima ponašanja, no riječ je o prosječnim vrijednostima. Čak i kada su prisutne statistički značajne razlike u nekom ponašanju, distribucije rezultata za muškarce i žene se u velikoj mjeri preklapaju. Dakle, veličina razlika između muškaraca i žena puno je manja no što prevladavajući rodni stereotipi tvrde (Petersen i Hyde, 2010).

Rodni stereotipi su generalizirana uvjerenja o karakteristikama za koje se smatra da su tipične za muškarce i žene. Ne podrazumijevaju samo uvjerenja o tome kakvi su muškarci i žene, već i kakvi bi trebali biti (Deaux i LaFrance, 1998; prema Jugović, 2004). Stereotipi dovode do precjenjivanja razlika između grupa, te istovremenog podcjenjivanja razlika unutar grupa. Danas su rodni stereotipi duboko ugrađeni u obrasce mišljenja, a dokaze za tu činjenicu nalazimo u različitosti atributa koji se dosljedno identificiraju kao maskulini ili feminini, u njihovom širokom prihvaćanju i vremenskoj stabilnosti. Naime, još 1960.-ih godina istraživači su se počeli zanimati za pitanje karakteristika ličnosti koje ljudi smatraju tipičnima za muškarce i žene. U mnogim je istraživanjima pronađeno slaganje. Instrumentalne osobine koje naglašavaju kompetenciju, asertivnost, samopouzdanost i racionalnost smatrale su se maskulinima, a ekspresivne osobine koje obuhvaćaju nježnost, toplinu, brižnost i osjetljivost smatrane su femininima. Usprkos snažnom poticanju rodne jednakosti u 1970.-ima i 1980.-ima ovi rodni stereotipi ostali su uglavnom nepromijenjeni. Nadalje, međukulturalno istraživanje trideset država utvrdilo je kako je instrumentalno-ekspresivna dihotomija široko rašireni stereotip diljem svijeta. Međutim, rodni stereotipi ne obuhvaćaju samo osobine ličnosti. Oni također uključuju tjelesne karakteristike (visok i jak za muškarce, a nježna i profinjena za žene), zanimanja (vozač kamiona i keramičar za muškarce, a tajnica i učiteljica za žene) te aktivnosti ili ponašanja (dobri u popravljanju stvari i vođenju grupa za muškarce, a dobre u brizi za djecu i kuhanju za žene) (Berk, 2015).

Iako rodni stereotipi ne zaobilaze muškarce, njihove su posljedice ipak negativnije za žene. Usprkos činjenici da nisu svi stereotipi o ženama negativni, sveukupno gledajući, rodni stereotipi

prikazuju muškarce u općenito pozitivnom svjetlu, dok se stereotipi o ženama pojavljuju u negativnijem kontekstu. Osobine, aktivnosti i uloge povezane s muškim rodom brojnije su, različitije i poželjnije nego one povezane sa ženskim rodom. Za muškarce se smatra da posjeduju poželjne osobine kao što su odlučnost i racionalnost, dok pretpostavke o ženama uključuju manje poželjne karakteristike kao što su pasivnost i neodlučnost. Samo rijetki maskulini atributi, poput „agresivan“, su negativni, dok su preostali pozitivni i visokog statusa (Liben i Bigler, 2002; prema Berk, 2015).

Rodni stereotipi usko su povezani s rodnim ulogama koje predstavljaju zbroj svih karakteristika, načina ponašanja, obaveza i očekivanja koja se pripisuju pojedinom rodu. Promatrano iz perspektivne psihologije ličnosti, rodne se uloge manifestiraju u psihološkim karakteristikama femininosti i maskulivosti, a iz perspektive socijalne psihologije rodne se uloge odnose na normativna očekivanja o podjeli rada između žena i muškaraca (Deaux i LaFrance, 1998, prema Jugović, 2004).

Svrha ovog rada je ukratko prikazati uzrok pojave rodnih stereotipa, tj. rodne uloge i njihov razvoj kroz tri najznačajnije teorije. Nadalje, namjerava se opisati nastanak, funkcije i razvoj rodnih stereotipa te njihovo održavanje u društvu. Cilj je i predstaviti posljedice rodnih stereotipa te način na koji se isti mogu mijenjati i smanjivati.

2. RAZVOJ RODNO TIPIZIRANOG PONAŠANJA

Teorije razvoja rodnih uloga nastale su u okviru različitih teorijskih pravaca, pa se sukladno tome međusobno podosta razlikuju. Ipak, ono što im je zajedničko je pretpostavka da priroda i odgoj zajednički djeluju na razvoj rodnih uloga. Za svaku od teorija postoji određen broj empirijskih podataka koji im idu u prilog, ali razvoj rodno tipiziranog ponašanja može se objasniti jedino njihovom interakcijom (Vasta, Haith i Miller, 2005).

2.1. TEORIJE O UTJECAJU OKOLINE I UČENJA

Teoretičari socijalnog učenja smatraju da su rodne uloge naučena ponašanja koja se stječu iskustvom. Prema pristupu socijalnog učenja, rodno tipizirana ponašanja rezultat su istih principa

učenja kojima se usvajaju ostala ponašanja, a uključuju proces potkrepljivanja, učenje opažanjem i samoregulaciju (Bandura, 1989, prema Vasta, Haith i Miller, 2005).

Roditelji i druge osobe iz djetetove okoline nagrađuju ponašanja za koja smatraju da su u skladu s djetetovim spolom, a kažnjavaju ona koja nisu. Stoga djeca nauče anticipirati posljedice ponašanja, te se, primjerice, dječaci ponašaju na tipično muževan način jer je to ponašanje koje okolina odobrava, dok uobičajeno ženstveni postupci ili prohtjevi dječaka dovode do neodobravanja okoline. Na taj način dijete uči razlikovati rodno prikladno od rodno neprikladnog ponašanja, a ono ponašanje koje je bilo potkrepljeno u određenoj situaciji generalizira se na ostale slične situacije. Ukoliko se neko ponašanje konzistentno nagrađuje, ono se internalizira, tj. zadržava i kad potkrepljenje izostane. Internalizirana rodna uloga postaje djetetov vlastiti unutarnji standard prema kojemu će se ponašati.

Prema teoriji socijalnog učenja, drugi način na koji dijete usvaja rodno tipizirana ponašanja je učenje po modelu. Dijete promatra ponašanje osobe iz svoje okoline te opaža posljedice do kojih to ponašanje dovodi. Dakle, ono ne oponaša osobu i nije potkrepljeno, već se učenje odvija na simboličkom planu (Fadić, 2014).

2.2. KOGNITIVNO-RAZVOJNA TEORIJA

Kognitivistički pristup, čiji je začetnik Kohlberg, naglašava ulogu kognitivnih činitelja u razvoju rodne uloge. Za razliku od ostalih teorija, u ovoj je teoriji dijete aktivni sudionik koji ne ovisi o odraslima kao izvoru nagrada i kazni, već samostalno izabire i organizira ono što čuje i vidi u svojoj okolini. Prema Kohlbergu i njegovu modelu razvojnih faza, spoznajne promjene i svijest o vlastitom spolu uzrok su promjena u djetetovu ponašanju koje odgovara njegovoj rodnoj ulozi. Taj model predviđa da se kod djece neće javiti rodno tipiziranje sve dok ne usvoje spolnu konstantnost oko šeste godine (Bussey i Bandura, 1999).

Tek nakon što je dijete usvojilo spolnu konstantnost, ono počinje usvajati ponašanja koja su u skladu s njegovom rodnom ulogom na način da promatra ponašanje osoba muškog i ženskog spola iz svoje okoline. Dijete usvaja preferencije prema spolno tipičnim ponašanjima zato što je takvo ponašanje u skladu s njegovom kategorizacijom sebe kao osobe muškog ili ženskog spola (Bussey i Bandura, 1999).

Istraživanja spolnih stereotipa na djeci vrtićke dobi te djeci u trećem i šestom razredu osnovne škole, samo su djelomično potvrdila postavke kognitivno razvojne teorije. Djeci je dana uputa da procjene prikladnost određenih zanimanja za muškarce i za žene. Pritom su najmlađa djeca davala najstereotipnije procjene, ali kad su zamoljeni da navedu vlastite aspiracije, sva su djeca navodila zanimanja koja su stereotipno vezana uz njihov spol (O' Keefe i Hyde, 1983; prema Helwing, 1998).

2.3. TEORIJA SPOLNE SHEME

Prema ovom novijem modelu, djeca vrlo rano stvaraju sheme (mentalne strukture pomoću kojih ljudi organiziraju i interpretiraju informacije iz okoline) za dječaka i za djevojčicu. Teorija pretpostavlja da se one razvijaju iz dva razloga. Prvi je razlog djetetova urođena težnja za organiziranjem i svrstavanjem podataka iz okoline. Drugi razlog odnosi se na naglasak koji se u našoj kulturi stavlja na znakove koji dječake razlikuju od djevojčica (npr. odjeća, zanimanje) i koji omogućuju jednostavno razlikovanje ta dva pojma. Dakle, na temelju razlika u različitim vanjskim obilježjima muškaraca i žena, dijete usvaja jednu od shema (dječak ili djevojčica). Ta se shema učvršćuje i proširuje kroz proces rodnog tipiziranja, a počinje obuhvaćati i suptilnije razlike među spolovima, kao što su igre, reakcije, osobine, aktivnosti i sl. (Vasta, Haith i Miller, 2005).

3. NASTANAK RODNIH STEREOTIPA

Iako različite teorije objašnjavaju socijalizaciju rodnih uloga na različite načine, iz dosada navedenog možemo zaključiti da svaka pojedina osoba usvaja rodnu ulogu kao rezultat odgoja i vremena u kojem živi. Istraživanja su pokazala da su upravo rodne uloge uzrok rodnih stereotipa, tj. stereotipa o muškarcima i ženama (Eagly i Karau, 2002). Teorija socijalnih uloga (Eagly, 1987) pruža detaljnije objašnjenje o njihovom nastanku i prihvatanju.

U većini društava postoji podjela poslova prema spolu te muškarci i žene preuzimaju različite uloge. Uobičajeno je da će žene više nego muškarci preuzimati neke obiteljske uloge i zanimanja, kao što su briga i skrb o djeci. Ova rodna podjela zadataka ima dvije posljedice. Prvo, javljaju se očekivanja vezana uz rodnu ulogu, prema kojima onda članovi društva očekuju da muškarci i žene imaju osobine u skladu sa svojim ulogama. Upravo zbog socijalnih uloga koje preuzimaju, od žena se očekuje da budu brižnije i osjetljivije, te one i pokazuju takva ponašanja.

Drugo, muškarci i žene razvijaju drugačije skupine vještina i stavova temeljene na svojim rodnim ulogama. S obzirom na položaj žena u mnogim društvima, za njih je važnije naučiti vještine kao što su osjetljivost za druge, prilagodljivost i pristojnost. Dakle, prema Teoriji socijalnih uloga, očekivanja vezana uz rodne uloge i rodno specifične vještine zajednički su odgovorne za razlike u socijalnom ponašanju muškaraca i žena. Jednostavnije rečeno, podjela socijalnih uloga u društvu dovela je do rodni razlika u ponašanju, a kao rezultat nastali su rodni stereotipi o osobinama muškaraca i žena. Prema tome, promjena tradicionalnih uloga muškaraca i žena nesumnjivo će dovesti do promjena u ponašanju, a to će u konačnici promijeniti i sadržaj rodni stereotipa (Vogel i sur., 2003).

Također, prema Teoriji socijalnih uloga, rodni stereotipi imaju ograničenu valjanost. Valjani su u smislu odražavanja stvarni razlika u ponašanju muškaraca i žena, a pogrešno je atribuiranje tih razlika dispozicijama muškaraca i žena (Lippa, 2005).

4. RAZVOJ RODNIH STEREOTIPA

Odrasli vrlo intenzivno primjenjuju rodne stereotipe na djecu, stoga nije iznenađujuća činjenica da djeca imaju široko znanje o rodnim stereotipima već s oko dvije do tri godine (Berk, 2008). U toj dobi, dječji rodni stereotipi su prilično rigidni, a djeca su sigurna da isključivo djevojčice nose ružičasto, da samo žene mogu biti medicinske sestre, a samo muškarci vozači kamiona. Primjerice, u jednom istraživanju predškolska djeca su točno povezivala igračke, predmete, alate, igre, zanimanja i boje (ružičastu i plavu) i neka ponašanja s muškarcima ili ženama (Giles i Heyman, 2005; prema Berk, 2015). U srednjem djetinjstvu, a naročito adolescenciji znanje o rodnim stereotipima raste u područjima osobina ličnosti i postignuća.

Roditelji sa snažnijim rodnim stereotipima obično imaju djecu sa rigidnijim rodnim stereotipima, a djeca koja odrastaju u tradicionalnijim društvima obično usvajaju rodne stereotipe brže od djece iz netradicionalni društava. Kako rastu, djeca uče sve više o rodnim stereotipima, ali isto tako u kasnijoj dobi shvaćaju da oni nisu nužno uvijek točni ili korisni. Odrastanjem rodni stereotipi postaju ukorijenjeni u obrasce mišljenja, a kao rezultat otporni su na promjene (Eccles, Jacobs i Harold, 1990).

4.1. UTJECAJ RODITELJA

Roditelji ponekad pohvale djevojčicu, a obeshrabre dječaka za isti postupak, a da pritom nisu svjesni kako je to put za stvaranje dječjih rodni stereotipa. Primjerice, majka može pohvaliti djevojčicu koja joj je ubrala cvijet, ali na isti postupak dječaka može pokazati razočaranje.

Nadalje, djeca u roditeljskom domu svakodnevno gledaju svoje majke i očeve kako obavljaju različite poslove vezane uz njihov spol. Nalazi istraživanja potvrđuju da djeca koja odrastaju u obiteljima gdje roditelji obavljaju netradicionalne zadatke i poslove (npr. otac glača rublje, a majka popravlja slavinu) imaju manje izražene rodne stereotipe u pogledu općih uvjerenja o zanimanjima, u vlastitom izboru zanimanja i u povezivanju specifičnih predmeta s određenim spolom (Berk, 2008). Osim toga, roditelji koji obavljaju netradicionalne poslove, imaju manje izražene rodne stereotipe, a posljedično su i manje spremni izraziti nezadovoljstvo ili neodobravanje u pogledu, primjerice, sinova odabira lutke umjesto kamiona za igru (Serbin i sur., 2001).

Roditelji u većini slučajeva imaju različita očekivanja od svojih sinova i kćeri, a to je ono što podupire rodne stereotipe i pridonosi njihovom usvajanju kod djece. Primjerice, roditelji mogu očekivati od svojih sinova da budu dobri u matematici (jer je matematika „muški predmet“), a od kćeri da postižu dobre rezultate u književnosti ili umjetnosti (Berk, 2008).

4.2. UTJECAJ VRŠNJAKA

Usvajanje rodni stereotipa nužno je promatrati u širem društvenom kontekstu i u obzir je potrebno uzeti i pritisak vršnjaka. Primjerice, istraživanje potvrđuje da većina djece starosti između tri i šest godina ne želi biti prijatelj s djetetom koje krši rodne stereotipe (dječak koji nosi suknju ili djevojčica koja se igra kamionima) (Ruble i sur., 2007; prema Berk, 2015). Također, djeca su sklona oštro osuđivati dječake koji se igraju lutkama i nose odjeću djevojčica te djevojčice koje se ponašaju bučno i grubo (Fagot, 1984; prema Berk, 2015).

4.3. UTJECAJ CRTANIH FILMOVA, SLIKOVNICA I UDŽBENIKA

Iako se dječja svakodnevna okolina donekle promijenila u odnosu na ranije, ona i dalje predstavlja izvor brojnih primjera rodni stereotipa. Naime, većina televizijskih programa, kako za odrasle, tako i za djecu, izrazito je rodno tipizirana, a utjecaj medija na razvoj spolni razlika u

ponašanju određen je upravo tom činjenicom. Tipični primjer promoviranja rodni stereotipa na televiziji su reklame u kojima su igračke prikazane kao strogo muške („dječaci se igraju autima“) ili ženske („djevojčice se igraju lutkama“). Analiziranje 2209 televizijskih reklama pokazalo je da se u reklamnim spotovima češće prikazuju muškarci i s njima povezane osobine autoriteta, moći, dominantnosti, agresivnosti i kompetitivnosti. Žene se u reklamnim spotovima prikazuju rjeđe i to najčešće u podređenom položaju te vrlo stereotipno, kao domaćice, kuharice, čistačice i one koje brinu za djecu (Craig, 1992).

Osim televizijskih programa, veliki utjecaj na usvajanje rodni stereotipa kod najmlađe djece imaju i slikovnice, a kasnije i školski udžbenici i čitanke. Usprkos povećanju broja rodno nepristranih slikovnica i udžbenika, mnoga djeca još uvijek čitaju starije knjige u kojima su muškarci glavni likovi, imaju središnju ulogu u uzbudljivim akcijama i aktivnostima, dok su žene prikazane kao submisivne, ovisne i pasivne (Tepper i Cassidy, 1999, prema Berk, 2015). Rezultati mnogobrojnih istraživanja rodni stereotipa u ovoj domeni pokazuju da muški likovi u slikovnicama uglavnom imaju specifično zanimanje, a prikazuju se kao aktivni, najčešće u situacijama izvan kuće. Muški likovi, čak i ako se nalaze u kući, čitaju novine, odmaraju ili gledaju televiziju. Ženski se likovi također prikazuju vrlo stereotipno, u kućanskim poslovima, kako peru rublje, kuhaju ručak, serviraju jelo, šiju ili peru suđe (Crabb i Bielawski, 1994).

Istraživanje (Kolega i sur., 2011) koje se bavilo analizom slikovnica došlo je do rezultata da su rodni stereotipi uvelike prisutni u slikovnicama čime se pridonosi njihovom usvajanju kod djece i održavanju u društvu. U slikovnicama je veći broj muškaraca u glavnim ulogama (85%) te postoji jasna podjela na muške i ženske poslove. Muškarci se češće prikazuju kao zaposleni i na visokim pozicijama, a žene su u potpunosti isključene iz dominantno muških zanimanja. Istraživanje objavljenih, nagrađenih, slikovnica za malu djecu pokazalo je da su očevi vrlo rijetko pokazivali ljubav ili sudjelovali u brizi za djecu, te su se činili neuključeni u roditeljsku ulogu (Anderson i Hamilton, 2005; prema Berk, 2015).

Dosadašnja malobrojna istraživanja rodni stereotipa u udžbenicima za osnovnu školu u Hrvatskoj, pokazuju da se muški i ženski likovi prezentiraju na vrlo različite načine. Na jednom kraju kontinuuma nalaze se muškarci prikazani kao hrabri, ponosni i razumni, a na drugom žene prikazane kao nježne, odane i pažljive (Baranović, Jugović i Doolan, 2008).

5. FUNKCIJE RODNIH STEREOTIPA

Neosporna je činjenica kako je osnovna funkcija rodni stereotipa pojednostavljivanje i grupiranje što potom čovjekovu percepciju svijeta čini poznatom i predvidljivom. Naime, jednostavno nam je pripisati istovjetne osobine gotovo svim članovima neke grupe, npr. svim ženama, usprkos stvarnim varijacijama između članova. Prema Allportu, svijet je za ljude presložen da bi o svemu mogli imati detaljno razrađene stavove. Umjesto toga, ljudi ponekad štede svoje vrijeme i energiju te se oslanjaju na jednostavna, neprecizna i generalizirana uvjerenja. Ukoliko uzmemo u obzir ograničenost ljudskog kapaciteta za obradu informacija, u potpunosti je razumno da se ponašamo kao „kognitivni škrtrci“. Allport smatra da stereotipi ostaju u našoj svijesti, iako se radi o iskrivljenim slikama realnosti zbog svoje pozitivne, adaptivne funkcije. Naime, oni unose neku vrstu reda i strukture u potencijalno kaotičnu socijalnu okolinu. Dakle, stereotipi su vrlo važni za organiziranje i uvođenje smisla u svijet koji nas okružuje (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Osim pojednostavljivanja, rodni stereotipi imaju i opravdavajuću funkciju. Naime, opravdavaju naše vlastito ponašanje ili ponašanje grupe s kojom se identificiramo. Npr. stereotipi o muškarcima i ženama opravdavaju neravnopravnost spolova ili nedostatak pravde (Weary i sur., 2001).

Rodni stereotipi mogu imati i ulogu u povećanju samopoštovanja osobe. Primjerice, muškarci mogu biti motivirani za održavanje postojećih stereotipa o ženama jer mišljenje da su na bilo koji način superiorni nad ženama pridonosi da se osjećaju bolje (Blanton i sur., 2000).

6. ODRŽAVANJE RODNIH STEREOTIPA

Svjesna i nesvjesna rodna uvjerenja većine ljudi nisu usklađena. S obzirom na činjenicu da stereotipi nisu socijalno poželjni, svjesna uvjerenja većine ljudi su egalitarna. Ipak, znanje o svijetu svake osobe uključuje i rodne stereotipe organizirane u rodne sheme koje predstavljaju znanje o kategoriji. Sheme automatski usmjeravaju percepciju i ponašanje ljudi na nesvjesnoj razini. Naime, čim je netko prepoznati kao pripadnik određene kategorije (npr. žena) na nesvjesnoj se razini aktiviraju stereotipi povezani s tom kategorijom (Lippa, 2005).

Ljudi se često ponašaju u skladu sa svojim stereotipima i čineći to mogu izmijeniti stupanj u kojem su njihovi stereotipi potkrepljeni ili pobijeni. U stvari, svojim načinom ponašanja prema drugima, ljudi mogu učiniti da se stereotipi uistinu pokažu točnima. Slučaj kada ljudi imaju očekivanje o tome kakva je druga osoba, što utječe na njihovo ponašanje prema toj osobi, što izaziva da se ta osoba ponaša u skladu s početnim očekivanjima dovodeći do toga da se ta očekivanja pokažu istinitima naziva se samoispunjavajuće proročanstvo. Samoispunjavajuće proročanstvo nije rezultat namjernog pokušaja ljudi da potvrde svoje stereotipe, nije svjesno i namjerno ponašanje, nego primjer automatskog mišljenja. Čak i kada se ljudi pokušavaju prema drugima odnositi na nepristran način, njihova se očekivanja mogu „ušuljati“ i promijeniti njihovo ponašanje, što zauzvrat mijenja ponašanje osobe s kojom su u interakciji (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Berna Skrypnik i Mark Snyder (1982; prema Lippa, 2005) demonstrirali su činjenicu da se rodni stereotipi vrlo često pokazuju kao samoispunjavajuća proročanstva. Naime, u njihovom je eksperimentu sudjelovalo nekoliko parova koje su činili muškarac i žena, a čiji je zadatak bio između sebe raspodijeliti stereotipno feminine zadatke (npr. dekoriranje torte) i stereotipno maskuline zadatke (npr. popravljanje prekidača za svijetlo). Muškarac i žena nisu mogli vidjeti jedno drugo, sjedili su u različitim prostorijama, a komunicirali su preko prekidača putem kojih su naizmjenično birali zadatke. Kao što se može i očekivati, muškarci su odabirali više maskulinih, a žene više femininih zadataka. U slučaju kada je muškarcu rečeno da je njegov partner muškarac, iako se zapravo radilo o ženi, rezultati su bili neočekivani. Pokazalo se da žene odabiru mnogo manje femininih zadataka kada su njihovi partneri u drugoj sobi netočno mislili da se radi o muškarcima. Jednostavnije rečeno, ženin izbor aktivnosti nije ovisio jedino o njezinim vlastitim preferencijama, već i o očekivanjima njezina partnera koji je pogrešno vjerovao kako se radi o muškarcu.

Nadalje, uobičajen je rodni stereotip da su žene slabije u matematici. Primjerice, ako profesor vjeruje da su dječaci uspješniji u matematici, može se nehotice, nenamjerno ponašati na način koji će ohrabriti dječake da uistinu budu uspješniji i da se taj rodni stereotip potvrdi. Može se više osmjehivati dječacima u slučaju davanja točnog odgovora, spremnije i srdačnije odgovarati na njihova pitanja i nejasnoće, pružiti im više osobne pažnje, podrške, bolje povratne informacije o njihovom radu i više prilika za odgovaranje. Dakle, situacije u kojima se ponašamo u skladu s rodnim stereotipima i posljedično dolazi do toga da se dobije informacija da su oni istiniti, govorimo o samoispunjavajućem proročanstvu (Jussim i Harber, 2005).

Rodni stereotipi uzrokuju selektivnu percepciju na način da vidimo ono što očekujemo, čak i kada to nije prisutno, te obrnuto, ne vidimo ono što ne očekujemo, čak i kada je prisutno. U istraživanju Rubina i sur., (1984.; prema Karraker i sur., 1995) roditelji su novorođene sinove procjenjivali kao jače i veće nego kćeri iako objektivne mjere nisu upućivale na razliku među njima. Nadalje, ako znamo spol pojedinca, naš će mozak automatski interpretirati sve informacije o tom pojedincu u skladu s rodnim stereotipima. Osim što je vjerojatnije da će ljudi percipirati i zaključivati u skladu s rodnim stereotipima, vjerojatnije će tako i pamtiti. Primjerice, ljudi će lakše i vjerojatnije upamtiti vlastite interpretacije („nježna žena“, „muški šovinist“) nego stvarne informacije. Nadalje, vjerojatnije će upamtiti one dijelove informacije koji su usklađeni s rodnim stereotipima. Primjerice, veća je vjerojatnost da ćemo upamtiti da u životopisu muškarca piše kako je dobar vođa, iako isto piše i u životopisu žene. Čak i u slučaju sjećanja nekonzistentne informacije, opći dojam, a posebice naša evaluacija, mogu ostati nepromijenjeni i usklađeni s rodnim stereotipom (Jussim i Harber, 2005).

Održavanju stereotipa u društvu pridonosi i fenomen nazvan „prijetnja stereotipom“. Najopasniji rodni stereotipi su oni koji dovode u pitanje sposobnosti jednog spola u nekom području. Jedan od takvih je stereotip o ženama kao lošijim u prirodnim predmetima. Quinn i Spencer (2001) proveli su istraživanje na ukupno 108 studenata i studentica, početno izjednačenih u razini matematičkog znanja. Podijelili su sudionike u dvije skupine i dali im matematički test. Prvoj je skupini rečeno da test koji će rješavati standardno pokazuje velike rodne razlike u korist muškaraca. Drugoj je skupini rečeno kako se radi o testu koji je rodno dobro baždaren te kako muškarci i žene ostvaruju podjednak uspjeh. Dobiveni rezultati bili su u skladu s očekivanjima. Studentice iz prve skupine ostvarile su značajno lošije rezultate. Dakle, kad situacija učini rodne stereotipe istaknutima, javlja se anksioznost zbog bojazni da se ne potvrde takva nepravdna uvjerenja, zatim dolazi do ometanja izvedbe, lošijih rezultata, a posljedično i do same potvrde rodnog stereotipa (Steele, 1997).

7. POSLJEDICE RODNIH STEREOTIPA

Posljedice rodni stereotipa su raznovrsne. Kod djece su one najvidljivije u području postignuća. Ubrzo nakon što započnu osnovnoškolsko obrazovanje djeca shvate koji školski predmeti i vještine su „maskulini“, a koji „feminini“. Često se čitanje, umjetnost i glazba smatraju predmetima za djevojčice, dok su matematika, sport i mehaničke vještine, prema rodnim

stereotipima, nešto što je više za dječake. Posljedično ovi stereotipi utječu na dječje preferencije i osjećaj kompetencije za određene predmete. Čak i kada se uspoređuju djeca na istoj razini vještine, dječaci se osjećaju kompetentnije u matematici, prirodnim predmetima i sportu, a djevojčice u jezicima. Dječje preferencije i osjećaj kompetencije zauzvrat utječu na napor koji djeca ulažu, a posljedično i na uspjeh u pojedinim školskim predmetima (Berk, 2015).

Utjecaji rodnih stereotipa prisutni su u svim domenama, no u životima odraslih osoba, njihove posljedice najvidljivije su u području rada i zapošljavanja žena. Na radnim mjestima, dakle, postoje različiti oblici nepravde osnovani na rodnim stereotipima. Žene za isti posao dobivaju manju novčanu naknadu, a također imaju i slabije izgleda da budu unaprijeđene na rukovodeće pozicije. Karakteristike koje se povezuju s uspjehom u poslu pretežito odgovaraju stereotipno muškim osobinama. Vjeruje se da vođe trebaju biti hrabri, asertivni, čvrsti i odlučni, a upravo se te osobine tradicionalno pripisuju muškarcima. Dakle, rodni stereotipi vezani za ženske osobine kao što su preosjetljivost, osjećajnost i emocionalnost predstavljaju neku vrstu prepreke za uspjeh u karijeri žene (Heilman i Eagly, 2008).

Van Vianen i Willemsen (1992) proveli su istraživanje na članovima odbora za zapošljavanje s ciljem ispitivanja utjecaja rodnih stereotipa u području rada. Odbor su činili muškarci i žene, a njihov je zadatak bio odrediti karakteristike idealnog kandidata te ocijeniti percipirane kvalitete svakog pojedinog kandidata prijavljenog na natječaj za taj posao. Rezultati su bili očekivani. Utvrđeno je da rodni stereotipi utječu na poimanje idealnog kandidata za posao, kao i na konačan odabir zaposlenika. Naime, opis idealnog kandidata koji je sastavio odbor uglavnom je odgovarao muškim rodnim stereotipima. Nadalje, kandidati koji su u konačnici dobili posao bili su okarakterizirani kao oni koji u većoj mjeri posjeduju maskuline osobine u usporedbi s onima koji nisu dobili posao.

Rodni stereotipi ograničavaju djevojčice i dječake, a kasnije žene i muškarce, u realiziranju njihova potencijala, aspiracija i ambicija. Primjerice, iako je među onima koji diplomiraju na fakultetima više od polovica žena, vrlo su rijetke one koje steknu diplomu iz matematike ili iz područja prirodnih i tehničkih znanosti. Premda se danas smatra da se dječaci i djevojčice ne razlikuju u općoj sposobnosti učenja, od djevojčica se, u skladu s rodnim stereotipima, očekuje da prednjače u učenju jezika i umjetničkim predmetima, dok se od dječaka očekuje bolji uspjeh u matematici te ostalim prirodnim i tehničkim znanostima. Posljedično, takva očekivanja nepotrebno odvrćaju djevojke od višeg obrazovanja u spomenutim „muškim područjima“. Ona manjina djevojaka koja se, ipak, obrazuje za neko od stereotipno muških

zanimanja, izlaže se opasnosti da je današnje društvo okarakterizira kao dominantnu i neženstvenu (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Zanimanja koja se tradicionalno smatraju muškima, postati će dostupna i ženama tek kada se otklone pogrešni rodni stereotipi i dođe do promjena u stereotipnom načinu razmišljanja o prirodi tih poslova (Berk, 2008).

Osim što ograničavaju životne izbore pojedinaca, rodni stereotipi nerijetko ne odražavaju zbilju, a mogu i duboko vrijeđati. U jednom eksperimentu, kada su se studenti susreli s vrlo uspješnom ženom fizičarkom, smatrali su da je manje stručna u usporedbi s uspješnim muškarcem fizičarem. Studentice su razmišljale ponešto drugačije te smatrale da su žena fizičarka i muškarac fizičar jednako stručni. Ipak, i studenti i studentice su veću motivaciju pripisali ženi fizičarki (Feldman-Summers i Kiesler, 1974.; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005). To pripisivanje snažnije motivacije ženi podrazumijeva atribuiranje uzroka uspjeha na način da je ona manje sposobna od svog muškog kolege, ali se jako trudi. Dakle, rodni stereotipi često utječu i na interpretaciju ženina postignuća i uspjeha u stereotipno muškim područjima. Umjesto da njen uspjeh pripišu sposobnosti, ljudi su skloni pripisati isti velikoj motivaciji ili sreći (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Osim što drugi podcjenjuju njihove sposobnosti, zbog rodnih stereotipa djevojke su sklone i samo-podcjenjivanju vlastitih sposobnosti. Ono može biti najizraženije u tradicionalno muškim područjima. U jednom su istraživanju mlađe srednjoškolke svoj uspjeh na testu iz matematike atribuirale sreći, dok su dječaci svoj uspjeh pripisivali sposobnosti. Nakon uspjeha na testu iz matematike, djevojčice su se također osjećale i manje ponosno nego dječaci (Nichols, 1975; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Nadalje, rodni stereotipi utječu na interpretaciju ponašanja muškaraca i žena. Primjerice, smatra se da su muškarci agresivniji, a žene nježnije i pasivnije. Posljedično se istovjetno ponašanje žene i muškarca u društvu doživljava potpuno različito. Normalno se prihvaća muškarca koji je u svom poslu probitačan, dok se istovremeno takvu ženu smatra previše agresivnom i bez razvijenih uobičajenih ženskih komunikacijskih vještina (Barada i Jelavić, 2004).

8. MIJENJANJE I SMANJIVANJE RODNIH STEREOTIPA

Čak i djeca koja odrastaju u obiteljima i pohađaju škole koje minimaliziraju rodne stereotipe, s njima će se susresti u medijima i svojoj široj okolini. Ipak, kako bi usvojili što manje

rodno vezanih asocijacija koje ih okružuju, djeci trebaju suprotna iskustava i primjeri (Vasta, Haith i Miller, 2005).

Prema tome, odrasli mogu započeti uklanjati rodne stereotipe iz vlastitog ponašanja. Roditelji i odgajatelji, te ostale odrasle osobe iz djetetove okoline, trebale bi osvijestiti vlastita očekivanja i reakcije povezane s ponašanjem djece različitog spola. Neovisno o spolu djeteta, korisno je imati podjednake kriterije u odgoju, biti jednako strog ili nježan i blag prema dječacima i djevojčicama i podjednako im nuditi utjehu, a nipošto ne treba ograničiti izražavanje pojedinih emocija kod djece. Posljedično, dječaci u djetinjstvu, a i kasnijoj dobi, neće izbjegavati izraziti emocije tuge ili straha, jer je tuga „za djevojčice“, a hrabrost „za dječake“. Također, korisno je djecu potaknuti na igru s igračkama koje društvo smatra prikladnim za suprotni spol. U svakodnevnoj komunikaciji s drugima, a posebno djecom, trebalo bi izbjegavati dijeljenje igračkama, boja, zanimanja i ostalog na ono namijenjeno dječacima ili djevojčicama. Da bi djeca dobila dojam kako ni jedan zadatak ili posao nisu isključivo muški ili ženski, u tu svrhu majka i otac mogu naizmjenično kuhati ručak, čuvati djecu, voziti auto i iznositi smeće. U kontekstu vrtića, odgojiteljice i odgojitelji pak mogu organizirati gostovanje osoba nestereotipnih zanimanja. Na primjer, svoj posao djeci može predstaviti žena koja vozi autobus, tramvaj ili taxi te muškarac koji radi kao tajnik ili medicinski brat (Berk, 2008). Izloženost odraslima čija zanimanja nisu u skladu s rodnim stereotipima potiče svijest djece da su im dostupni višestruki izbori, a ne samo oni rodno tipizirani. Nadalje, trebalo bi što češće organizirati druženje djece različitog spola. Naime, djeca koja imaju priliku upuštati se u zajedničke aktivnosti i interakciju s vršnjacima suprotnog spola manje će vjerojatno usvojiti rodne stereotipe o suprotnom rodu. Jednom kada djeca uoče brojna područja rodnih stereotipa u društvu, odrasli ih mogu upozoriti na iznimke. Sa starijom djecom moguće je raspravljati o rodnim pristranostima, primjerice zašto je u svijetu bilo malo žena predsjednica ili zašto očevi vrlo rijetko ostaju kod kuće s malom djecom. Takva rasprava o povezanosti određenih društvenih uloga sa samo jednim rodom može pomoći djeci u razumijevanju okolinskih uzroka pristranosti i odbacivanju objašnjenja koja se temelje na urođenim spolnim razlikama (Berk, 2015). Odrasli mogu kroz razgovor objasniti da nečije zanimanje, aktivnosti i zadatke trebaju određivati vještine i interesi te osobe, a nipošto spol (Berk, 2008).

Zagovornici teorija socijalnog učenja pokušali su mijenjati dječja spolno tipizirana uvjerenja i postupke uz pomoć principa učenja, posebice modeliranjem i potkrepljenjem. Katz i Walsh (1991) željeli su ispitati djelotvornost potkrepljivanja onih ponašanja koja se vežu uz suprotni spol. U istraživanju je sudjelovalo 120 djece, podijeljenih u pet eksperimentalnih grupa.

Prva grupa gledala je film o djetetu koje je obavljalo različite aktivnosti stereotipno prikladne suprotnom spolu. Na primjer, žensko dijete glumilo je u reklami za igračku robota koji se može transformirati u auto ili avion, a muško dijete predstavljalo je novu lutku. Preostale četiri grupe gledale su isti film s istim djetetom, ali jednim dodatkom. Na kraju filma, oni su vidjeli kako je model nagrađen (dobivao je pohvale) za obavljanje tih aktivnosti. Jednoj je grupi prikazano da je modela pohvaljivalo drugo dijete ženskog spola, drugoj grupi drugo dijete muškog spola. Treća je grupa vidjela kako model dobiva pohvale od ženske odrasle osobe, a četvrta od muške odrasle osobe. Rezultati su pokazali da su se djeca koja su gledala film češće uključivala u igre i aktivnosti karakteristične za suprotni spol. Također, ponašanje mlađe djece više se promijenilo u željenom smjeru zahvaljujući potkrepljenju koje je model dobio od vršnjaka, dok se na stariju djecu veći dojam ostavile pohvale odraslih osoba.

Istraživači koji pripadaju tradiciji kognitivističko – razvojnih teorija primjenjuju drugačije strategije mijenjanja dječjih rodni stereotipa. Tako su u jednoj studiji podučavali djecu o potrebnim kvalifikacijama za različite poslove. Djeci je rečeno da građevinarac ne mora biti muško, već je važno da osoba zna upravljati strojevima (Bigler i Liben, 1990; prema Vasta, Haith i Miller, 2005).

Iz navedenih istraživanja vidljivo je da je u određenoj mjeri moguće djelovati na dječja spolno tipizirana uvjerenja i postupke. Premda u današnjem društvu postoje vrlo jaki rodni stereotipi, upitno je da li će promjene postignute ovim strategijama biti trajne ili samo trenutne te hoće li utjecati na sva područja djetetova života. U svakom slučaju, u svrhu smanjivanja rodni stereotipa, potrebno je provoditi opisane intervencije skromnih razmjera kod kuće, u obitelji i u vrtiću, a one će se kasnije zamijeniti onima koje će dovesti do promjena u temeljnim institucijama kao što su škole, radna mjesta i mediji (Vasta, Haith i Miller, 2005).

9. ZAKLJUČAK

Usprkos industrijalizaciji i drugim promjenama koje su se dogodile u proteklih nekoliko desetljeća, još uvijek živimo u društvu u kojem su rodni stereotipi uobičajeni. Iako se stavovi o tipično muškim i tipično ženskim ponašanjima mijenjaju u posljednje vrijeme, tradicionalni rodni stereotipi nisu doživjeli veće promjene. Prisutni su u našoj svakodnevnici na različitim razinama.

Problem s rodnim stereotipima možda i ne bi bio toliko velik kada bi ponašanje koje se od nas očekuje uvijek bilo u skladu s našim interesima, željama i preferencijama. Nažalost, ponekad to nije slučaj. Primjerice, ženu koja bi htjela postati automehaničar, okolina će promatrati u čudu. Dakle, rodni stereotipi ponekad sprječavaju razvoj naših sposobnosti i onemogućuju nam da postignemo ono za što smo uistinu nadareni. Osim što imaju negativan utjecaj na pojedince, ostavljaju i negativne posljedice za zajednicu. Konformiranjem s rodnim stereotipima, smanjuje se i vjerojatnost pojedinčeva doprinosa društvu.

Vrlo je važno zapamtiti da se dijete ne rađa sa rodnim stereotipima, već ih uči odgojem, stoga ih je odgojem moguće i smanjivati. Zadatak društva u cjelini je osvijestiti njihovo postojanje i posljedice koje imaju. Potrebno je, između ostaloga, kontinuirano preispitivanje rodnih stereotipa koji nas okružuju i ograničavaju naše izbore.

Ipak, ohrabrujući je podatak da se situacija sa rodnim stereotipima u pojedinim domenama života donekle promijenila. Jugović, Baranović i Marušić (2012) provele su istraživanje u Hrvatskoj čiji su rezultati pokazali da učenici i učenice matematiku više ne smatraju stereotipno muškim područjem u odnosu na sedamdesete i osamdesete godine prošloga stoljeća. Među hrvatskim uenicima više nema rodnih razlika ni u očekivanju uspjeha i procjeni težine matematike, a to je pomak u usporedbi s američkim i kanadskim istraživanjima koja još uvijek pokazuju da učenice očekuju slabiji uspjeh, a sebe doživljavaju manje sposobnima.

Dakle, kada bismo svi zajedno uložili više truda u smanjivanje rodnih stereotipa, to bi djeci, muškarcima i ženama donijelo veći izbor raznovrsnih aktivnosti i ponašanja, a samim time veće samopouzdanje, veće zadovoljstvo sobom i više mogućnosti istraživanja vlastite osobnosti. Usprkos negativnim implikacijama rodnih stereotipa, važno je uzeti u obzir i njihovu adaptabilnost, svojstvo bez kojeg se isti ne bi ni pojavili.

LITERATURA

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Mate, Zagreb.
- Barada, V. i Jelavić, Ž. (2004). Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti. Zagreb: Centar za ženske Studije.
- Baranović, B., Jugović I. i Doolan, K. (2008). Koje su roditeljke iz književnosti? Institut za društvena istraživanja, Zagreb.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blanton, H., Crocker, J., i Miller, D. T. (2000). The effects of in-group versus out-group social comparison on self-esteem in the context of a negative stereotype. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36 (5), 519-530.
- Bussey, K. i Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106, 676-713.
- Crabb P.B. i Bielavski D. (1994). The social representation of material culture and gender in childrens books. *Sex Roles*, 30, 69-79.
- Craig, R.S. (1992). The effects of television day part on gender portrayals in television commercials: a content analysis. *Sex Roles*, 26, 197-211.
- Eagly, A. H. i Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological review*, 109 (3), 573.
- Eccles, J. S., Jacobs, J. E. i Harold, R. D. (1990). Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents' socialization of gender differences. *Journal of Social Issues*, 46(2), 183-201.
- Fadić, M. (2014). Analiza ženskog lika u Disneyevim crtićima. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Helwig, A. A. (1998). Gender-role stereotyping: Testing theory with a longitudinal sample. *Sex*

- roles*, 38(5-6), 403-423.
- Jugović, I. (2004). Zadovoljstvo rodnim ulogama. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Jugović, I., Baranović, B. i Marušić, I. (2012). Uloga rodnih stereotipa i motivacije u objašnjenju matematičkog uspjeha i straha od matematike. *Suvremena psihologija*, 15(1), 65-78.
- Jussim, L. i Harber, K. D. (2005). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies: Knowns and unknowns, resolved and unresolved controversies. *Personality and social psychology review*, 9 (2), 131-155.
- Karraker, K. H., Vogel, D. A., & Lake, M. A. (1995). Parents' gender-stereotyped perceptions of newborns: The eye of the beholder revisited. *Sex Roles*, 33 (9-10), 687-701.
- Katz, P. A. i Walsh, P. W. (1991). Modification of children's gender-stereotyped behavior. *Child development*, 62, 338 – 351.
- Kolega, M., Ramljak, O. i Belamarić, J. (2011). Što ću biti kad odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama. *Magistra Iadertina*, 6 (1.), 25-35.
- Lippa, R. A. (2005). *Gender, nature, and nurture* (2nd ed). Mahwah, Nj: Erlbaum.
- Petersen, J. L. i Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993–2007. *Psychological bulletin*, 136 (1), 21.
- Quinn, D. M. i Spencer, S. J. (2001). The interference of stereotype threat with women's generation of mathematical problem-solving strategies. *Journal of Social Issues*, 57 (1), 55-71.
- Serbin, L. A., Poulin-Dubois, D., Colburne, K. A., Sen, M. G., & Eichstedt, J. A. (2001). Gender stereotyping in infancy: Visual preferences for and knowledge of gender-stereotyped toys in the second year. *International Journal of Behavioral Development*, 25 (1), 7-15.
- Steele, C.M. (1997). A threat in the air: How stereotypes shape intellectual identity and performance. *American psychologist*, 52 (6), 613.

Van Vianen, N. E. i Willemsen, T. M. (1992). The Employment Interview: The Role of Seks Stereotypes in the Evaluation of Male and Female Job Applicants in the Netherlands.

Journal of Applied Social Psychology, 22 (6), 471-491.

Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Vogel, D. L., Wester, S. R., Heesacker, M. i Madon, S. (2003). Confirming gender stereotypes: A social role perspective. *Sex roles*, 48 (11-12), 519-528.

Weary, G., Jacobson, J. A., Edwards, J. A. i Tobin, S. J. (2001). Chronic and temporarily activated causal uncertainty beliefs and stereotype usage. *Journal of personality and social psychology*, 81 (2), 206.